

Prvi uzleti balonom u Zagrebu

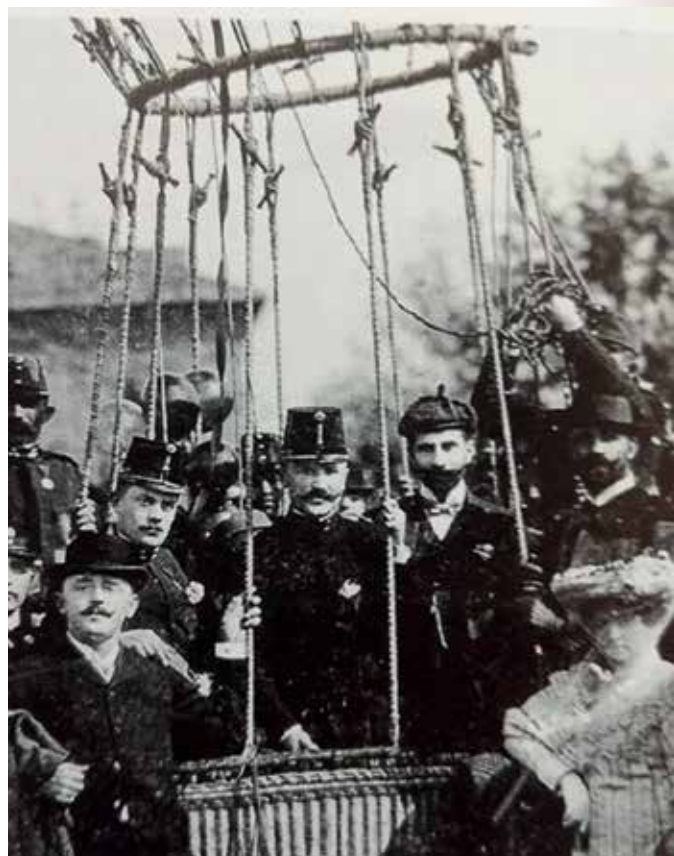
Piše: DAMIR ŠKARPA

Nakon uspješnih letova u Europi, Krsto Mazarović je odlučio svoja letačka umijeća prikazati i u Hrvatskoj. Početkom prosinca 1789. uputio je tadašnjem hrvatskom banu Franji Ballaszu (1785. – 1790.) molbu da mu se dopusti prirediti dva uzleta balonom u Zagrebu...

Brazilac Bartolomeu di Gusmao prvi je pokušao letjeti balonom na topli zrak 8. kolovoza 1709. godine. U tome je i uspio unatoč mnogim problemima i kratkoći leta. Najraniji konstruktori balona punjenih toplim zrakom bili su Francuzi, braća Joseph i Etienne Montgolfier, koji su 1783. napravili prvu letjelicu. Prvi pilot takvih balona bio je također Francuz (Jean Pierre Blanchard), no njegov je uzlet zamalo završio kobno s obzirom na to da se iz zapaljenog balona spašavao padobranom. Nedugo potom, prvi športski let zapisan je uz imena markiza D'Arlande i Pilatrea de Rozierea koji su se znatno uspješnije uzdigli iz Pariza...

Najraniji pokus leta balonom u Ugarskoj (Pešti) izvodio je 1784. rođeni Zagrepčanin, velikan hrvatske znanosti i isusovac Josip Franjo Domin (1754. – 1819.). Samo pet godina potom, bilježimo i prvi let balonom iz Zagreba. Uspjelo je to Krsti Mazaroviću rođenom u Perastu u Boki Kotorskoj. Mazarović je potjecao iz imućne hrvatske obitelji koja je dala mnoge ugledne svjetovne i crkvene uglednike te pomorske kapetane. Stoga mu nije bilo teško nabaviti prvi balon i to u Francuskoj. S njime je letio u većim gradovima tadašnjeg Habsburškog Carstva, u Pragu i Budimpešti te drugim mjestima u Češkoj, Slovačkoj, Bavarškoj i Austriji.

Nakon uspješnih letova u Europi, Mazarović je odlučio svoja letačka umijeća prikazati i u Hrvatskoj. Početkom prosinca 1789. uputio je tadašnjem hrvatskom banu Franji Ballaszu molbu da mu se dopusti prirediti dva uzleta balonom u Zagrebu. Pritom je naveo iskustvo u pilotiranju koje je stekao izvevši više uspješnih letova u Europi. Dobivši odobrenje,



Balon "Turul" neposredno pred let 1905. s Mažuranićevog trga

prionuo je pripremama te odabrao i najpogodnije mjesto za uzlet svojom senzacionalnom napravom.

Prvi let balonom u Hrvatskoj Karlo Mazarović izveo je 15. prosinca 1789. godine s prostrane livade iza stare katedrale Sv. Stjepana u nadbiskupskom parku, na početku današnje Novakove ulice. Ovaj jedinstven pothvat pozorno je praćen u europskim tiskovinama. Za Zagreb to je bio upravo senzacionalan događaj. Demonstracija leta bila je prva izvedena na slavenskom jugu, uključujući i Bugarsku. Europa se prilično zainteresirala za ovaj uzlet balona, pa se tad mali Zagreb pojavio u mnogim europskim novinama.

Balon je bio izgrađen od čvrstog papira visok 30 stopa i promjera 20 stopa vezanog za mreže od konopa oko balona. Ispod njega nalazila se košara privezana jakim i čvrstim užetima u kojem je bio smješten zrakoplovac. Gradsko poglavarstvo osiguralo je čuvare reda, pandure, jer se velika masa znatizeljnih građana nije smjela približiti balonu. Prodavale su se i ulaznice, a gledatelji su s uzbuđenjem i s pristojne udaljenosti promatrali cijeli događaj...

Pilot je ispod balona postavio specijalno ložište kojeg je činila velika tava s vlažnom slanom čije je izgaranje proizvelo topli dim. Isti je postupno punio i nadimao balon tako da je dobio oblik velike lopte. Balon nije imao nikakvo kormilo nego je bio prepušten zračnoj struji vjetra. Uzdanje je uspjelo na veliko čuđenje prisutnih Zagrepčana. Prolomili su se uzvici oduševljenja: „Živio, živio!“ Mahali su mu i bacali šešire u zrak od razdraganosti. Mazarović im je otpozdravljao uzdičući se iznad krovova grada. Mladi i djeca potrčali su



David Schwartz

Vlaškom ulicom motreći balon koji se još više uspinjao.

Tijekom ovog premijernog leta iznad Zagreba, Mazarović je izvršio meteorološka mjerenja tlaka i vlažnosti zraka čime je opet postao prvi koji je to učinio. Nakon približno pola sata leta, kad se topli zrak u balonu rashladio pilot se spustio na livadu blizu rijeke Save.

Početak 1790. godine ponovno se uspješno uzdigao, i opet je let trajao pola sata. Ovime je dokazao svoju vještinu spretnog zrakoplovca.

Zanimljivo je kako je Mazarović četvrtinu prihoda od ulaznica morao predati tadašnjem direktoru njemačkog kazališta u Zagrebu Johannu Weilhammeru. Dotični je, naime, držao monopol na takve priredbe, budući je tadašnja gradska fiskalna politika aeronautiku stavljala u istu poziciju s kazalištem!

Zahvaljujući ovim uspješnim letovima Mazarović je postao carski letač Habsburške Monarhije i odlikovan je nizom priznanja. Bio je prvi aeronautičar-zrakoplovac u Hrvatskoj i općenito Južnih Slavena.

Prve letove francuskih zrakoplovaca i našeg Mazarovića s pozornošću je pratio znameniti Dubrovčanin, matematičar, fizičar i astronom Ruđer Bošković. On je krajem 1780-ih boravio u Francuskoj i ponudio čak neka rješenja za upravljanje balonom. Tako je za zakretanje balona u prostoru predložio uporabu velike magnetizirane poluge koja bi djelovala na načelu igle kompasu.

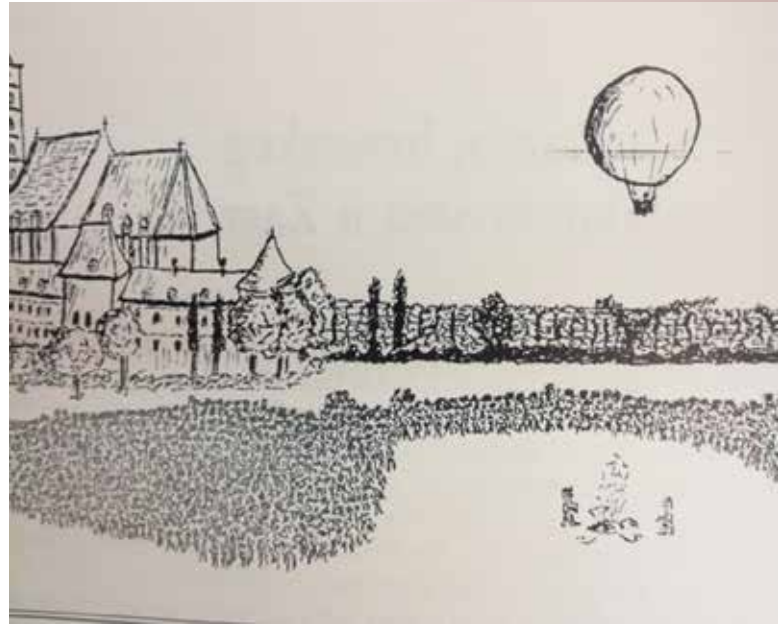
S istog mjesta uzletjeli su kasnije i drugi zrakoplovci, poput Bečanina Josepha Wimbergera u svibnju 1825. On se u zraku zadržao više od pola sata na velikoj visini i potom se spustio na čudenje domaćeg puka u Gornjoj Lomnici. U odranskoj kuriji počašćen je kao gost velmožnog gospodina Nikole pl. Zdenčaja, zagrebačkog podžupana. Uzletišta kod zagrebačke katedrale Sv. Stjepana na poljani Sv. Roka bilo je prvo zagrebačko i hrvatsko uzletišta balona i avijacije općenito.

Izuzetno smjelim i pomalo vratolomnim letovima isticao se Giacomo Merighi koji je nekoliko puta gostovao u Hrvatskoj, pa tako i Zagrebu u drugoj polovici XIX stoljeća. Njegovi su nastupi bili vrlo atraktivni jer balon nije imao košaru već kupolu o koju je bio obješen trapez. Na njemu je Merighi izvodio čudesne akrobacije na divljenje prisutnog gledateljstva. Prilikom jedne takve predstave u rujnu 1889. zapalila mu se kupola i izbio je požar na balonu, ali se spretni Merighi uspio spasiti. Zagrebačka vlast nabavila mu je novi balon (prema jednim izvorima nabavljen u inozemstvu, a prema drugim sašile su mu ga zagrebačke švelje). Neustrašive zrakoplovne akrobacije potaknule su mlade Zagrepčane na izrade malih balona s malim ložištima koje su grijale zrak u kupoli. Tako su se ujesen 1894. iznad grada pojavili bezbrojni mali leteći baloni. Gradske su vlasti na žalost mladih zabranili takve konstrukcije zbog opasnosti od požara, jer je većina zgrada u Zagrebu imala krovove prekrivene slamom. Zagrepčanin David Schwarz konstruktor je prvoga balona na kruti pogon, a nacrte njegova izuma od Schwarzove supruge otkupit će potom Ferdinand Zepelin i 1900. uspješno realizirati Schwarzov izum.

Početak XX. stoljeća Zagreb je prvi put snimljen iz zraka, iz balona uvezenog iz Budimpešte i prozvanog „Turul“ koji je bio punjen toplim plinom iz gradske plinare. Let je održan 2. travnja 1905. godine, a balon se uzdigao s Mažuranićevog trga pred više od 5000 građana. Nakon šest sati i 180 km plovidbe zrakom te uspona na 3200 m visine, balon se spustio kod mađarskog grada

Visont-Goergeteha. Bio je to tada hrvatski rekord u prevaljenoj razdaljini kojeg je ostvarila posada Mannsbrath, Kralj i Kafka.

Dva tjedna kasnije u posadi drugog leta „Turula“ bili su poznati Zagrepčani toga doba, biciklist Mirko Bothe, avanturist i automobilist Ferdinand Budicki te Muki Mannsbarth. No, odmah po uzdizanju balon je uletio u oluju te je preletjevši Medvednicu uz velike teškoće prisilno sletio u Gornju Stubicu. Treći pokušaj leta „Turula“ zbio se 23. travnja 1905. s istom posadom točno u ponoć. Niti ovoga puta posada nije imala puno sreće: iako su poletjeli prema sjeveru, snažan vjetar odnio ih je u suprotnom smjeru pa su cijelu noć lebdjeli iznad Velike Gorice i vidno iscrpljeni spustili su se u sedam ujutro u Mraclinu.



Uzlet balona Mazarovića u prosincu 1789. s nadbiskupske poljane

„Uhodana“ posada Turula krenula je 9. lipnja 1906. na posljednju pustolovinu čak do Baške na otoku Krku. Tom prigodom svestrani je Budicki iz balona bacaio razglednice sa zagrebačkim motivima.

Tijekom narednih godina sve je manje entuzijazma letenja balonom, novine su tek 1910. zabilježile dva uzdizanja balonom „Excelsior“ s Mažuranićeva trga. Nakon letova prvih aviona, te se godine prestalo s letovima balona.

U Hrvatskoj je tek koncem 20. stoljeća balonstvo obnovljeno najprije kao dio turističke ponude (u Zagrebu s tadašnjeg Trga Republike 1989.), a potom i kao športska grana (1996. – Balon klub Zagreb). Hrvatski piloti balonstva bilježe i prve uspjehe na međunarodnim natjecanjima, pa tako Igor Mikloušić bilježi pobjedu na Svjetskom kupu 2009. održanom u New Mexicu (SAD) u disciplini Fly Inn, uz izvrsno sedmo mjesto u ukupnom plasmanu.

LITERATURA:

Z. Jajčević: 225 godina sporta u Hrvatskoj, Streljački savez Osječko-baranjske županije, Osijek 2010.

Hrvatski zrakoplovni savez, Zagreb

Balon klub Zagreb, Zagreb

Jutarnji list, dnevne novine, 1938. Zagreb

www.povijest.hr

B. Puhlovski: Razvoj hrvatskog zrakoplovstva u Zagrebu, 1984., Zagreb